

Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra

Kamilė Užpalytė

Kultūros istorijos ir antropologijos studijų programa

Kursinis darbas

Vilnietiška Vilniaus miesto samprata

Darbo vadovas: Dr. Donatas Brandišauskas

Vilnius, 2012

Turiny

Įvadas.....	3
1. I grupė	5
2. II grupė.....	9
3. III grupė.....	13
4. IV grupė	18
Išvados.....	24
Šaltinių ir literatūros sąrašas	26

Įvadas

Šio kursinio darbo tyrimo objektas yra vilnietiška Vilniaus miesto samprata. Šiame tyrime, vykdytojams leidus, naudojamosi projekto „Kalba Vilnius: Vilniaus kalbos vaidmuo šiuolaikinėje Lietuvoje“, 2010, interviu medžiaga (vykdė Lietuvių kalbos institutas, rėmė Lietuvos mokslo tarybos nacionalinė mokslo programa „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“, vadovė Loreta Vaicekauskienė). Projekto tikslas buvo sukaupti sociofonetiniams, akcentiniams ir vilniečių nuostatų tyrimams skirtą Vilniaus kalbos tekstyną. Tekstyną iš viso sudaro 30 val. pokalbių su 64 informantais. Šiame tyrime naudojama istorinių ir kultūrinių komentarų dalis: klausimai apie Vilniaus miestą. Apie visus informantus surinkta sociodemografinė informacija: informanto (ir jo tėvų) gimimo vieta, tautybė, išsilavinimas, užsiėmimas, amžius. Visi informantai yra davę raštišką sutikimą naudoti interviu medžiagą moksliniais tikslais.

Siekiant papildyti projekte dalyvavusių informantų pasakojimus apie Vilnių, buvo remtasi ir kitais šaltiniais. Istoriko Antano Rimvydo Čaplinsko „Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė“¹ smulkiai aptariama Vilniaus miesto istorija nuo pirmųjų paminėjimų iki šių dienų. Architektas Tomas S. Butkus savo monografijoje „Miestas kaip įvykis: urbanistinė kultūrinių funkcijų studija“² tyrinėja miesto kaip formos mutacijas ir miesto kaip įvykio gimimą. Ši monografija kursiniam darbui svarbi tuo, jog joje įvedamas ir lietuviškų miesto planavimo, tarp jų ir Vilniaus, diskursas, įtakojantis ir socialinių reiškinių gimimą ir raidą mieste. Prancūzų sociologo, Henri Lefebvre „The production of space“³ leidžia į miesto erdvę žvelgti kaip socialinių miestiečių santykių formuotoją. Mantas Adomėnas straipsnyje „Sovietinė architektūra kaip visuomeninio gyvenimo forma“⁴ nagrinėja kaip sovietmečiu statytų daugiabučių, kurių gausu visoje Lietuvoje, interjeras bei eksterjeras įkūnija komunistinę ideologiją. Eglės Kiškienės straipsnyje „Vilniaus namų kolonijos XX amžiaus pradžioje. Architektūrinių – urbanistinių ir socialinių utopijų atspindžiai“⁵ aptariamos Vilniuje XXa. pr. pastatytų namų kolonijų bruožai. Taip pat naudojama įvairių internetinių puslapių informacija, siekiant patikslinti buvusių gatvių pavadinimus, Vilniaus rajonų ar tam tikrų vietų istoriją.

¹ Antanas Rimvydas Čaplinskas. Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė. Vilnius: Charibdė, 2010, p. 563

² Tomas S. Butkus. Miestas kaip įvykis: urbanistinė kultūrinių funkcijų studija. Kaunas: Kitos knygos, 2011, p.285

³ Henri Lefebvre. The production of space. Cambridge, MA: Blackwell, 1991m., p.454

⁴ Mantas Adomėnas. Sovietinė architektūra kaip visuomeninio gyvenimo forma. Naujasis Židinys – Aidai: 2010, nr. 7-8, p. 249 – 251

⁵ Eglė Kiškienė. Vilniaus namų kolonijos XX amžiaus pradžioje. Architektūrinių – urbanistinių ir socialinių utopijų atspindžiai. Naujasis Židinys – Aidai: 2001, nr. 1, p. 29 - 36

Pagrindinis šio rašto darbo tikslas yra atskleisti ką Vilniuje gimę ar nuo vaikystės augę vilniečiai atsimena ar galvoja apie savo gimtąjį miestą, jo rajonus ir infrastruktūrą. Kiekvienas natūraliai susiformavęs ar suplanuotas miesto rajonas, tai sudedamoji jo dalis, formuojanti bendrą atmosferą ir socialinę erdvę, kurioje kuriami žmonių gyvenimai ir juos maitinanti kultūra, tačiau šis ryšys tarp miesto ir jo gyventojų yra abipusis. Skirtingos socialinės grupės taip pat suteikia miesto erdvei ir vietai skirtingų reikšmių, vardų ir vertybių. Toks dvigubas santykis formuoja bendrą rajonų vaizdą, kuomet vieni įvardijami kaip neįtikėtini ar nesusipatavę, o kiti kaip gražūs, reprezentatyvūs ar ramūs. Pagrindiniai pirmojo tokio pobūdžio tyrimo uždaviniai yra parodyti skirtingu istoriniu laikmečiu augusių vilniečių susikurtą Vilniaus įvaizdį, išsiaiškinti ar ir kiek šis įvaizdis pakito vilniečių socialinėje atmintyje nuo XXa. I pusės; palyginti jų Vilniaus rajonams ir vietoms suteikiamus prasminius akcentus. Vilniečių sukurtos ir naudojamos sąvokos, skirtos apibūdinti tam tikroms vietoms ar reiškiniams yra paaiškinamos tiriamojoje dalyje, greta tų sąvokų pavartojimo. Pagrindiniu tyrimo metodu pasirinkau projekto „Kalba Vilnius: Vilniaus kalbos vaidmuo šiuolaikinėje Lietuvoje“ dalyvavusių 64 informantų suskirstymą į keturias amžiaus grupes, remiantis Lietuvos istorijos periodu, kuriame jie gimė: 1) 1985 – 1994m.; 2) 1970 – 1985; 3) 1953 – 1970; 4) 1919 – 1953m. gimusius vilniečius. Jų atsakymų pagrindu siekiama suformuluoti socialinėje informantų atmintyje užsifiksavusį ar besikeičiantį Vilniaus urbanistinį paveikslą.

I grupė

Pirmajai grupei priklauso patys jauniausi vilniečiai, 1985 – 1994m. gimę vaikinai ir merginos, atstovaujantys tai kartai, kuri iš esmės, augo „Perestroikos“ ar jau Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu. Nuo 1985 metų sovietinė sistema ėmė persitvarkyti, pamažu nyko sovietinė ideologija. Michailo Gorbačiovo dėka buvo paleidžiami disidentai, žiniasklaida atgavo žodžio laisvę, liberali politika įtakojo 1988m. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio susikūrimą, kuris 1990m. kovo 11 dieną paskelbė Lietuvos nepriklausomybės atstatymo aktą. Šių jaunuolių akimis pagrinde regime nūdienos Vilnių, tokį, koks jis yra dabar, besikeičiantį, vakarėjantį, tačiau tebenešiojantį sovietmečio paliktą žymę miesto veide.

Jaunieji vilniečiai regi idealizuotą miesto širdį – Senamiestį. Iš 15 apklaustųjų respondentų, visi, kurie tik užsimena apie šį rajoną, atsiliepia apie jį palankiai. Čia gyventiems nėra geresnės vietos, kur būtų galima įsikurti (25m. filologė ir 25m. Vilniaus universiteto bibliotekininkė). Jei informantui yra tekę gyventi Senamiesčio teritorijoje, jis taip pat būtų linkęs į jį sugrįžti (18m. antra vakarinės mokyklos moksleivė). Seniausioji miesto dalis traukte trauke jaunąją kartą. Čia galima išeiti pasivaikščioti po pagrindines: Pilies ar Didžiąją gatves, o pasukus į šalį ir atrasti kažką naujo: „va, kiek metų einu ir galiu pasiklysti tam senamiesty, ir man, vis kiekvieną kartą atrandu kažką naujo. Atrodo, Viešpatie, šituo keliukuėjau jau šimtą kartų, ir šito pastato aš nemačiau, arba šitos gatvelės aš nežinojau“ (18m. vakarinės mokyklos moksleivė). 22m socialinio darbo studentė: „eini po gatves, ieškai kokių įdomesnių vietų, kur dar nebuvai. Jeigu dar koks oras labai gražus, tai atrandi kokių tenai ant stogų, kokių nors išraižytų vietų“. Jis matomas kaip menininkų susibūrimo centras, kur susirenka įvairūs kūrybingi žmonės, prisidedantys prie senamiesčio auros kūrimo (18m. vakarinės mokyklos moksleivė). Visgi Senamiestyje gyvenančiam veriasi ir kita, nereprezentacinė Senamiesčio pusė: „Kažkaip, kai negyveni, atrodo, vat vaikšto jau čia ta aristokratija <...> ir bohema. Bet kai pradedi gyvent, iš tikrųjų, tai tam Senamiesty labai daug asocialių žmonių, čia pas mus prie vartų vis šampaną geria už keturis litus. Va čia tai aristokratai“ (25m. Vilniaus universiteto bibliotekininkė).

Radialinio plano Senamiesčio, įsikūrusio dauboje, gatvės formavosi natūraliai, ten kur žmogus ar koks gyvulys išmynė žolę, padarė taką, ten pamažu radosi ir nebūtinai tiesi gatvė, o aplink ją statėsi ir mediniai bei mūriniai namai, tarp kurių kūrėsi nors gana chaotiškas, tačiau susiekti, trumpinti kelią padedantis, kiemų tinklas. Prestižinių, atrestauruotų namų savininkai, vadinamieji „aristokratai“ ir užsieniečiai laikinai besinuomojantys patalpas atsitveria ar yra atitveriami nuo socialinę atskirtį patyrusių miesto gyventojų – benamių valkatų, narkomanų, chuliganų ar kitų privačioje teritorijoje nepageidaujamų asmenų. Kiemai ir tarp namų esantys

takeliai tampa uždari ir nepasiekiami ne tik pavojų galintiems kelti, bet ir eiliniams, blogų ketinimų neturintiems miesto gyventojams.

Anot garsaus prancūzų erdvės teoretiko Henri Lefebvre'o, erdvė yra būtinas ir fundamentalus visų santykių elementas. Erdvės mus kontroliuoja išstumdamas mus kaip deviantus, kaip netobulus ar marginalius.⁶ Erdvės normatyvumas susieja mus su centrais ir periferijomis. Susieja, kad būtume neatsiejamai. 21m. VDA studentė atsimena, kuomet dar buvo galima „landžioti po kiemus“, tačiau dabar praeinamų kiemų skaičius vis mažėja, keičiasi ir pats vaikščiojimo po senamiestį pobūdis. Jei seniau buvo galima kirsti kampa, pasinaudojus aplinkkelio, išlįsti į reikiamą vietą praėjus skirtingas gatveles jungiančiu takeliu, tai dabar: „viskas užsidarė. <...> Senamiesčio vaizdas kaip ir išlieka, tačiau pats vaikščiojimas juo jau pasikeičia ir tampa kaip vaikščiojimu Pavilnio sodų bendrija – kvadratėliais“. Po truputį nyksta vadinamasis netikėtumo efektas: „žinau, kad reikia nueit pro čia iki ten iki tam tikro taško, bet jeigu pasuksiu ne ta kryptimi, kaip visą laiką, viskas, aš iki to taško neprieisiu. Nebeišlįsiu, viskas. Kažkur kiemais, kiemais vėliau galiu, bet, viena gatve ne taip pasuk, ir viskas“ (18m. vakarinės mokyklos moksleivė). Dėl tam tikrų socialinių ir ekonominių priežasčių, kuomet saugomas privatus turtas ir gyventojų ramybė, senamiesčio vidinė susisiekimo sistema pasidaro uždara ir sporadiška. Taip į iki moderniais laikais susiformavusį Senamiestį įsiveržia moderni tvarka, siekianti apriboti, susisteminti erdvę tam, kad būtų lengviau ją kontroliuoti ir valdyti.

Tinkamomis gyventi vietomis įvardijami senieji Vilniaus rajonai: Užupis ir Žvėrynas. Vieną pirmųjų Vilniaus priemiesčių, vėliau tapusį ir miesto dalimi, informantai laiko unikalia ir turinčia savotiško žavesio vieta. Užupis įsivaizduojamas kaip išskirtinai menininkams priklausanti erdvė, kurioje pulsuoja kūryba: „Užupis - bohemiškas rajonas“, jame gyvena laisvi ir kūrybingi žmonės (22m. Vilniaus universiteto socialinio darbo studentė). Čia gyvenusi 26m. administratorė pastebi, jog rajone gana daug ne tik menininkų, bet ir lenkų tautybės žmonių, nuo seno čia įleidusių šaknis. Visgi šalia jo esantis Sereikiškių parkas – tai didelio nesaugumo zona ne tik naktį, kuomet jis yra mažai apšviestas, bet ir dieną. Reiktų paminėti, jog menišku, už Vilnelės įsikūręs rajonas, buvo ne visada. Vyresnė, 25m. respondentė atsimena, jog; „Užupis labai pasikeitė, nes tokiu prestižiniu pasidarė, o kai mažesnė buvau, tai jis buvo daug prastesnis rajonas“. Kaip teigia Tomas S. Butkus, miestas – tai amžinos kaitos šaltis, o Užupis iliustratyvus pavyzdys. Užupis kaip seniau moraliai ir fiziškai susidėvėjusi gyvenamoji teritorija tampa nauju gyvenamosios miesto terpės branduoliu.⁷ Žvėrynas apibūdinamas kaip rami, šalia centro, tačiau gamtos apsuptyje, esanti vieta (25m. inžinierius). Visgi akylesnė jauna akis pastebi jo negatyvią kaitą. 18m. vakarinės mokyklos

⁶ Henri Lefebvre. The production of space. Cambridge, MA: Blackwell, 1991m., p.365

⁷ Tomas S. Butkus. Miestas kaip įvykis: urbanistinė kultūrinių funkcijų studija. Kaunas: Kitos knygos, 2011, p. 13

moksleivei, 14 metų gyvenusiai netoli Vingio parko esančiame rajone, Žvėrynas primindavo kaimą, tačiau dabar, tuščioje žemėje ar vietoj senų medinių namų kyla nauji, naikindami žalumos plotus ir senąjį Žvėryno vaizdą.

Sovietiniu laikotarpiu daugiabučiais apstatytus rajonus pagal informantų nuomonę apie juos galima skirstyti į tris grupes. Pirmajai grupei priklausytų Žirmūnai, Antakalnis, Lazdynai ir Pilaitė. Tai patraukliausi „miegamieji“ rajonai. Šalia centro esantys Žirmūnai, įvardijami kaip malonūs ir jaukūs, nors: „Aukštesnėje Žirmūnų dalyje tam tikra liaudis renkasi kitokia, o apatinėje Žirmūnų dalyje dar kitokia, ten malonesni žmonės“. Vėliausiai pastatytas rajonas – Pilaitė. Tai jau gana modernus, tačiau dėl savo naujumo ir atskirtumo nuo miesto ne taip jaukiai atrodanti vieta. Jame gyvenantis jaunuolis pastebi, jog Pilaitėje galima atrasti „*landmarką*“ (angl. k. krentantis į akis vietovės objektas, orientyras). 2008 metais pastatytas prekybos centras „Pupa“, anot informanto, tapo jaunų žmonių susitikimų vieta. Nuo miesto nutolęs ir tarp miškų bei ežerų įsiterpęs rajonas yra tarsi anklavas, kur: „visi labiau pažįstami vieni su kitais ir jaučiasi kaip kaimuke“, kurį iš Vilniaus centro norint pasiekti nakčia, tenka ir atlikti spėrų, apytiksliai valandos trukmės pasivaikščiojimą arba teks sėdėti bare ir laukti rytinio autobuso. (19m. TSPMI studentas). Antakalnis įsivaizduojamas kaip rami ir saugi vieta gyventi. Šis rajonas turi daug privalumų: geras susisiekimas viešuoju transportu, nėra daug triukšmo, netoli miškai, o jo gilumoje stovi individualūs namai, aptverta teritorija teikia saugumo jausmą (23m. šilumininkas). 1974m. pastatyti Lazdynai taip pat žavi žalių plotų gausa, pasivaikščiojimo takais, saugumo jausmu, patogia infrastruktūra. Tai kuria ir bendrą jaukumo atmosferą, kuri, rodos, informantams tampa esminiu ir kartu apibendrinančiu kriterijumi pasirenkant labiausiai patinkantį rajoną.

Antrajai grupei priklausytų Šeškinė, Justiniškės, Fabijoniškės. Šie rajonai, pastatyti XXa. 8 – 9 deš.⁸ respondentams, priešingai nei Užupis, Senamiestis, Žvėrynas, Žirmūnai, nieko neišsiskiria, atrodo monotoniški, nykūs ir nesikeičiantys (22m. vakarinės mokyklos moksleivis). Esantys toli nuo centro, neturintys išskirtinių žymių, kuriančių bendrą rajono atmosferą, visaverčio ryšio su miesto kultūra, jie tampa neįdomūs taip pat dėl tamsių, nesaugiai atrodančių gatvių: „Tenai viskas neapšviesta. Pavyzdžiui, jeigu eini Fabijoniškėse nuo stotelės iki namo, tai tikriausiai bus apšviesta prie gatvės, o paskui, jeigu jau eini per kiemus, tai tikrai prie namo įėjimo bus lemputė. Viskas“ (26m. administratorė).

Trečioji grupė – tai pavojingiausi, nesaugiausi rajonai, tokiais tapę dėl asocialių, visuomenės paribyje esančių gyvenančių grupių. Anot 22m. socialinio darbo studentės, Naujosios Vilnios atmosfera labai skiriasi. Tai kaip atskiras miestas, jau nebe Vilnius. Naujosios Vilnios

---

⁸ Antanas Rimvydas Čaplinskas. Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė. Vilnius: Charibdė, 2010, p. 506

pavadinimas kilęs nuo Vilnelės upės, oficialiai Vilnios, pavadinimo, tačiau šis rajonas turi ir antrą pavadinimą – „Vileika“ (rus.k Новая Вилейка). Tai liudija daugiatautę šio rajono sudėtį. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Naujojoje Vilnioje gyvena 34% lenkų, 29% lietuvių, 20% rusų ir 9% baltarusių⁹. Jame, pasak šio rajono gyventojos nesaugu ir baugu. Gatvėse daug girtuoklių ir narkomanų ir agresyvių rusakalbių jaunuolių (18m. vakarinės mokyklos moksleivė). Naujamiestis taip pat nesaugus. Stotis ir Savanorių prospektas įvardijami kaip pačios neramiausios ir baugiausios vietos (25m. inžinierius). Savanorių prospektas turi ir kitą, ne kartą informantų paminėtą pavadinimą – „Krasnūcha“ (rus.k. Красный – raudonas) , atėjusį iš sovietinių laikų, kuomet ši vieta buvo vadinama Raudonosios armijos prospektu, kadangi būtent per čia sovietinė kariuomenė įžengė į Vilnių. Jei Sereikiškių parką, esantį šalia senamiesčio galiam įvardyti kaip didžiausio nesaugumo zoną, tuomet laiptai šalia buvusio Lietuvos kino teatro, Naujamiesčio pradžioje, gali būti pavadinti didžiausio nesaugumo tašku, kur taip pat labai didelė tikimybė būti užpultam net ir dieną. Naujininkai, įsikūrę pietinėje Vilniaus dalyje, savo pavadinimą gavo, kai: „XIX a. antrojoje pusėje pradėjus naudoti garo energiją, virš užmiestyje statomų fabrikų iškilo daug kaminų, dėl kurių vietovė vadinta Kaminais. Senamiesčio gyventojai šį priemiestį pavadino Nowy Swiat (Naujuoju pasauliu)“¹⁰. Jei po Naujamiestį ir Naująją Vilnią dar galima vaikščioti, tai į Naujininkų rajoną bijoma net įžengti. Rajonas jaunuosius vilniečius labiausiai gąsdina dėl romų bendruomenės ir įvairių narkomanų įsikūrusių Kirtimų mikrorajone.

Konstitucijos prospektas, esantis Šnipiškių rajone ir prasidedantis nuo Saltoniškių žiedo iki Kalvarijų gatvės – tai, anot jaunųjų informantų, didžiausias miesto architektūros pokytis. 2004 metais čia pradėjo kurtis verslo centras. Visi informantai jį įvardija kaip teigiamą pokytį, kurio dėka praplėtėjo gatvė (21m. garso režisierius), išnyko lūšnynai buvę toje vietoje ir pagerėjo atmosfera bei saugumas medinių namų kvartale, esančiame už jo (22m. vakarinės mokyklos moksleivis). Dešiniajame Neries krante stovintys dangoraižiai nedarko greta esančio senamiesčio vaizdo, anot 25m filologės: „gerai, kad jis yra pakankamai atskirtas. Čia yra Senamiestis, Centras, o ten jis stovi“. Kultūros vertybių registre šis medinis kvartalas įvardijamas Skansenu, pagal etnografinio muziejaus, esančio po atviru dangumi, Stokholme Skanseno pavadinimą, o vilniečiai jį vadina „Šanchajumi“, kadangi dangoraižių ir senų medinių namų buvimas šalia primena Kinijos miestą.

⁹ <http://naujojvilnia.blogas.lt/naujosios-vilnios-tautine-sudetis-194.html>

¹⁰ <http://www.vilnijosvartai.lt/locations/listing/?id=38>

II grupė

1970 – 1985m. gimusių vilniečių samprotavimuose apie gimtąjį miestą, išryškėja poreikis Vilnių pateikti kaip gana smarkiai pasikeitusią vietą. Šie Vilniuje gimę ir augę žmonės į dabartinį Vilnių žvelgia ne tik iš pastarojo Nepriklausomos Lietuvos dvidešimtmečio perspektyvos, bet ir iš vėlyvuojū sovietmečiu sukauptų atsiminimų. Jiems Vilnius veriasi kaip tankiau apgyvendintas, greitesnis, nebe tokį žalias ar mediniais namais apstatytas miestas, tačiau apskirtai visi šie pokyčiai vertinami teigiamai.

Senamiesčio atnaujinimas ir sutvarkymas Nepriklausomybės laikais, anot informantų, vienas iš labiausiai matomų teigiamų pokyčių mieste. XXa. 8 – 9 deš. Vilniuje dar buvo gana daug medinės architektūros: centre, aplink Lukiškių aikštę, Savanorių prospekte ir Šnipiškėse (41m. buhalterė – apskaitininkė). Seniausioji miesto dalis atrodė purvina ir apleista: „tarybiniais laikais buvo daug „apsilaupiusių“ pastatų su užkaltais langais ir iki palangių prikrautomis šiukšlėmis“ (34m. mokslininkas – fizikas), o gatvės neapšviestos. Čia pagrinde gyveno senyvo amžiaus žmonės (38m. medicinos sesuo), kai tuo tarpu jaunos šeimos kėlėsi į „miegamuosius rajonus“. Post – sovietiniu laikotarpiu „barokinio“ (39m. dizainerė) senamiesčio kaip reprezentacinės miesto dalies tvarkymui buvo teikiamas prioritetas. Gatvės tapo švaresnės, pastatų fasadai buvo atrestauruoti ir perdažyti, taip pat buvo atnaujintas Vilniaus universiteto architektūrinis ansamblis, Menininkų rūmai paversti Prezidentūra, o anot fiziko, kuomet 1988m. tikintiesiems buvo gražinta Katedra, per Šv. Velykas procesijos galėdavo eiti aplink Katedrą, tačiau kuomet 2002 – 2009m. buvo atkurti Valdovų rūmai, to padaryti jau nebegalima: „užtvarta visur“. Senamiesčio panaudojimas komerciniams tikslams, nedžiugina vilniečių, tačiau tokia jo kaita atrodo neišvengiama, kadangi be kavinių ir parduotuvių: „miestas išmirs, bus liūdna, vaikščiosim tamsiomis gatvėmis“ (36m. biologė).

Užupis ir Žvėrynas savo unikalia atmosfera traukia ne tik jaunesniąją kartą. Pasak 28m. spaustuvės darbuotojo, Užupis – tai miestas mieste, apribotas Vilios upės ir stačių kalvų. Šis rajonas išsiskiria ne tik šarmo turinčia aplinka, ar „kvankštelėjusiais“ gyventojais, bet ir pačių užupiečių paskelbta Užupio Nepriklausomybės – „Nepri gulamybės“ diena, konstitucija ir himnu.¹¹ Vyresni vis dėlto irgi pastebi, jog čia buvo ir tebesama nesaugių vietų. 36m. biologės teigimu, seniau nesaugi Paupio gatvė dabar jau sutvarkyta: atsirado daugiau žibintų, iškirsti krūmokšniai, suformuotos kūdros, tačiau Sereikiškių parkas išlieka nesaugus. Tik XXa. pr. prie miesto prijungtas

---

¹¹ <http://www.umi.lt/u-upio-respublika/>

priemiestis¹² – ramusis Žvėrynas taip pat yra viena iš tų vietų, kur norisi gyventi. Tačiau tie, kurie čia užaugo, regi itin didelę ir negatyvią Žvėryno kaitą. 37m. hidrologas pasakoja, jog vaikystėje tai buvo medinių namų rajonas. Greta namų būta daržų, augintos kiaulės, aviliuose laikytos bitės. Skyrėsi ne tik Žvėryno išvaizda, bet ir gyventojų elgsena: „Bobutė iki pat senatvės praktiškai į šiukšlių mašiną nieko ir neišmesdavo. Viskas pas ją susivartodavo. Kas pūna - į daržą, kas makalatūrai - atskirai, net visas skardas - atskirai, ten keisti dangtelius, kaulus - atskirai, ten irgi priduodavo, utilizuodavo. Išmetimui pas ją šiukšlių praktiškai nebūdavo“ Dabar rajonas yra kritikuojamas dėl estetiškos pastatų darnos nebuvimo, kuomet šalia medinių namų iškyla įvairaus dydžio ir stilių prabangūs mūriniai namai.

1970 – 1975m. gimusių vilniečių nuomonė apie sovietiniu laikotarpiu urbanizuotus rajonus panaši į jaunųjų, tačiau labiau akcentuojami per laiką pasikeitę socialiniai aspektai. Tiek Žirmūnai, tiek Antakalnis įvardijami kaip žali, esantys arčiau centro rajonai (36m. kokybės vadovė), bet pabrėžiama, jog juose gyvena senyvo amžiaus žmonės, pensininkai, kurie į seniausius pastatytus rajonus atsikėlė būdami jauni, dabar jau garbaus amžiaus. Antakalny gyvenantis 34m. mokslininkas – fizikas pastebi, kad šį rajoną yra itin pamėgę valkatos. Neagresyvi valkatų bendruomenė vietinių gyventojų nestebina. Atėjus vasarai, šalia Neries upės jie įsikuria ilgesniam laikui: „iš šiukšlynų atsitempę išmestus baldus, jie sau laikinus namukus pasistato“, geria, kartais tarpusavyje pasimuša, tačiau grėsmės kitiems gyventojams nekelia. Lazdynai, 37m. teisininko liudijimu, greta seniau išvardytų šio rajono privalumų: žalių plotų gausos (Pasakų parko), mažo nusikalstamumo ir pavojaus gatvėse, kuomet net palikus mašiną su atidarytais langais ji nebus pavogta, patogios infrastruktūros, kai centrą galima pasiekti per 5 minutes, pasižymi puikiu išplanavimu. Lazdynai – tai apvalus rajonas, kuriame yra dvi pagrindinės gatvės: „viena yra apvali, o kita kerta per vidurį“. Anot informanto, čia nesusigaudyti yra neįmanoma, kadangi pasukus tiek į kairę, tiek į dešinę, vis tiek pasieksite savo tikslą. Be to, pagrindiniai objektai – parduotuvės, mokykla, darželis, poliklinika, o vėliau ir bažnyčia yra apvaliojo rajono centre, tad nuo bet kurios Lazdynų vietos iki jo centro yra panašus atstumas. Už tokį puikų išplanavimą, Lazdyno architektams 1974m. buvo suteiktas aukščiausias to meto valstybinis apdovanojimas – Vladimiro Lenino premija.¹³

Beveidžiai rajonai: Šeškinė, Justiniškės, Fabijoniškės bei kiti netraukia ir vyresniųjų vilniečių. Priešingai nei Žirmūnai ir Antakalnis, seniau statyti, labiau pritapę prie aplinkos, esantys netoli centro ir gamtos, jauniausi Vilniaus rajonai sukurti XXa. 8 deš. pab. – 9 deš. pr. gal būt labiausiai ir įkūnija miesto erdvės ideologinį „užvaldymą“ sovietiniu laikotarpiu. Anot Manto Adomėno, daugiabučių struktūra atitinka griežtai funkciškai sureguliuotas ir unifikuotas

¹² Antanas Rimvydas Čaplinskas. Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė. Vilnius: Charibdė, 2010, p.328

¹³Ten pat, p.506

mechanistinės visuomenės idealą. Statant sovietines „chruščiovkes“, taip neoficialiai jų idėją sugalvojusio TSRS vadovo, Nikitos Chruščiovo garbei vadinamus daugiabučius, buvo siekiama sukurti lygesnę, teisingesnę ir emancipuotą visuomenę, kurioje kolektyviškumas ir anonimiškumas būtų svarbesni nei individualumas ir privatumas.¹⁴ Vizualus komunistinio lygybės principo deklarasavimas likęs daugiabučių interjere ir eksterjere nepriimtinas vilniečiams. Greta stovintys identiško išplanavimo blokiniai namai, kuria neįaukumo atmosferą (36m. biologė). Karoliniškėse „gilaus brežnevizmo“ laikais (Leonidas Brežnevas buvo TSRS vadovu 1964 – 1982m.) gyvenęs 34m. mokslininkas – fizikas pasakoja, jog bute jau buvo nieko nestebinantys patogumai: karštas vanduo, tualetas: „Aš jau iš tos vilniečių kartos, kuri nebesinaudojo lauko tualetais“. Minimoms maža virtuvė ir pereinama svetainė iliustruoja komunistinės ideologijos siekį naikinti būsto „ūkiškąsias“ ir kaip šeimos susibūrimo vietos funkcijas, maitinimą pamažu perkelti į valgyklas, o patį butą paverčiant tik miegui ir būtinam poilsiui skirta erdvė. Naujos statybos rajonai tuo metu buvo laikomi labai gerais, tačiau, pasak fiziko, jei į neseniai pastatytą daugiabutį atsikraustydavo net ir nedidelė civilizuoto elgesio pagrindų neturinti žmonių grupė, namas pasidarydavo „nemielas“ dėl išgeriančių, muštis linkusių kaimynų. Jei kiekvienam name susiformuodavo panaši situacija, rajonas susikurdavo nepalankų įvaizdį, įvardijamą, pavyzdžiui, kaip „Karoliniškių specifika“.

Daugiabučių rajonuose žmogaus erdvė sumažinama iki buto, o už durų likusi aplinka suprantama kaip grėsminga. Tai labiausiai atsiskleidžia, remiantis informantų pasakojimais, pavojingiausiuose rajonuose. Visų pirma, būtent už saugios asmeninės buto erdvės prasidedanti laiptinė laikoma agresyvia, prišniukšta pavojinga vieta.¹⁵ 30m. kariškio teigimu, Naujamiestyje, Algirdo gatvėje būdavo ypač neįauku gyventi, dėl laiptinėse miegančių narkomanų, kurie taip pat vaikiodavosi po kiemus. Greta daugiabučių esantys pereinami kiemai, juos supantys miškeliai ir krūmokšniai, neapšviestos gatvės neleidžia juose gyvenantiems žmonėms susikurti saugios erdvės. Tai liudija ir 35m. taksistas. Anot informanto, Naujininkai seniau buvo: „vienas nuostabiausių rajonų – tvarkos besilaikančių, ritmą turinčių darbininkų rajonas“, tačiau vėliau, jo „tėvų kartos“ laikais čia siautė įvairios gaujos, tarp kurių ir Dzūkų gauja. Tuo tarpu kai 1979 – 1985m. kūrėsi Šeškinės rajonas, mediniai Naujininkų namai buvo griaujami, o jų vietoje statomi nauji blokiniai penkiaaukščiai. Vykstant statyboms Naujininkų gyventojai buvo perkelti į Šeškinę, tokiu būdu iširo ir siautūsios gaujos: „Iš Naugarduko, Dzūkų gatvių, Savanorių prospekto visus juos išvežė į Šeškinę“, o juos pamažu pakeitė narkomanai.

---

¹⁴ Mantas Adomėnas. Sovietinė architektūra kaip visuomeninio gyvenimo forma. Naujasis Židinys – Aidai: 2010, nr 7-8, p. 249

¹⁵ Ten pat, p. 251

Greta jauniausių informantų nuomone labiausiai į teigiamą pusę pasikeitusios miesto dalies – Šnipiškėse atsiradusio Konstitucijos prospekto, vyresni prideda Šiaurės miestelį. XIXa. pab. – XXa. pr. čia įsikūrė Rusijos imperijos kariniai daliniai. Tarpukariu kareivinėmis naudojami lenkai, o sovietmečiu buvo įkurta tankų dalinio karinė bazė. 34m. mokslininkas – fizikas atsimena, kuomet čia stovėjo angariai kartu su „kareivių mūrytais penkiaaukščiais, kur nei vieno stataus kampo nėra“. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, patalpos imtos naudoti komerciniams tikslams. 1998 – 2005m. daugelis pastatų buvo nugriauti, vietoj jų buvo suformuotas naujų gatvių ir gyvenamųjų pastatų tinklas. Prie pozityvios Šiaurės miestelio atmosferos sukūrimo prisideda ne tik naujos statybos namai, bet ir juose įsikėlusios jaunos šeimos bei studentai (27m. administratorė – antropologė). Trūksta tik parko vietoj „Senukų“ centro, jog šis rajonas taptu idealiu gyvenimui (34m. mokslininkas – fizikas).

Pasak Tomo S. Butkaus, vienas iš Vilniaus kultūrinio potencialo ypatumų – tai socialinio galios demonstravimo vitrinos. Jos būdingos absoliučiai visiems pramogų ir prekybos centrams, kurių koncentracija Ukmergės ir Ozo gatvių gretimybėse laikytina didžiausio masto Lietuvos urbanistinės struktūros mutacija per pastaruosius 20m.¹⁶ Didelę prekybos centrų sutelktį pastebi ir informantai. Viena prie kito atsidūrusios milžiniškos parduotuvės (30m. kariškis), buvo pastatytos tarp Šnipiškių ir Šeškinės buvusiuose plynuose plotuose, kuriuose: „kiškiai bėgiodavo“ (34m. mokslininkas – fizikas). Informanto teigimu, šie prekybos centrai tapo savotiškais žmonių traukos centrais, naujaisiais miesto poliais. Iš tiesų, prekybos centras „Akropolis“ savo išvaizda gali būti siejamas su senovės graikų poliaus samprata. Ant Šeškinės kalvų įsikūręs centras, primena milžiniškais įtvirtinimais apjuostą daugiafunkcinį miestą, kuriame žmonės gali ne tik pavalgyti, nusipirkti įvairių buitinių reikmenų, bet ir nueiti į kiną, čiuožyklą ar pažaisti boulingą.

Šios amžiaus grupės vilniečiai pastebi eismo infrastruktūros kaitos aspektus: gatvių išvaizdos bei pavadinimų pasikeitimą ir tiltų pagausėjimą. Sovietiniu laikotarpiu komunistine ideologija įkrauti gatvių pavadinimai nuo 1990m. pakeičiami nacionalistiniais. Štai Karoliniškės seniau skirtos įamžinti kosmoso, į kurią veržiasi Sovietų Sąjungos atstovai, sferą, dabar liudijo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo įvykius ir už jos laisvę kovojusių žmonių pavardes (34m. mokslininkas – fizikas). Žvaigždžių, Perkūno, Žaibo gatvės buvo pervadintos į L.Asanavičiūtės V. Druskio, D. Gerbutavičiaus, o Kosmonautų prospektas tapo Laisvės prospektu.¹⁷ 41m. buhalterės teigimu, seniau gatvių tinklas buvo tankesnis, jį sudarė ne tik oficialios, bet ir purvinos bei mažos miestiečių sukurtos „gatvytės“. Vėliau, kaip minima, aplink Kalvarijų, Gerosios Vilties gatves ir Savanorių prospektą jų nebeliko. 34m. mokslininkui – fizikui vienas didžiųjų pokyčių XXa. 10 deš.

¹⁶ Tomas S. Butkus. Miestas kaip įvykis: urbanistinė kultūrinių funkcijų studija. Kaunas: Kitos knygos, 2011, p. 227 - 228

¹⁷ <http://vilnius21.lt/laisves-g1714696.html>

– XXIa. pr. – tai susisiekimo per Nerį pagerinimas, pastatant tris naujus tiltus. Šilo tiltas, jungiantis Antakalnio ir Žirmūnų rajonus, tarpukariu lenkų statyto ir 1944m. SS bataliono vokiečių nugriauto tilto vietoje buvo pastatytas 1999m. Remiantis architekto Algimanto Nasvyčio projektu, 1995m. buvo pastatytas pėsčiųjų, kitaip vadinamas Baltuoju, tiltas, leidęs miesto gyventojams ir svečiams persikelti iš dabartinio Konstitucijos prospekto į A.Goštauto gatvę. Karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejaus proga buvo pastatytas Mindaugo tiltas, sujungęs Senamiestį su Žirmūnų rajonu, ir taip dar labiau padidinęs šio rajono patrauklumą, kadangi prieš tai čia gyvenantiems: „buvau sunkiau susisiekti su miestu“ (27m. administratorė – antropologė).

Negatyviausiai informantai vertina iššaukiančius arba, jų nuomone, ne vietoje. pastatytus naujos statybos pastatus. Savanorių prospekto pradžioje esantis prekybos ir pramogų centras „Helios city“ su dangoraižyje įsikūrusia apartamentų dalimi labiausiai piktina respondentus. „Pieštuku“ (34m. mokslininkas – fizikas) įvardijamas daugiabutis kliūna savo aukščiu. Teigiama, jog jis, įsikūręs simbolinėje Senamiesčio ir Naujamiesčio sankirtoje dako reprezentacinę miesto dalį. Svetimkūniu Žirmūnų rajone laikomas Kęstučio Lupeikio suprojektuotas administracinis prokuratūros pastatas. Nors architektų bendruomenėje jo kūrinys, kubas, „konceptualiai įprasminantis tvarką, pastovumą, tvirtumą, griežtumą“¹⁸ buvo pripažintas, tačiau netoli gyvenanti 38m. medicinos sesuo teigia, jog šis pastatas neįsikomponuoja į aplinką ir primena rusų avangardisto Kazimiro Malevičiaus garsųjį darbą „Kvadratas“, kuriame vaizduojamas juodas kvadratas. 2009m. Lietuvos tūkstantmečio proga greta Katedros nuo pamatų atkurti Valdovų rūmai, informantų nuomone, neturi istorinės vertės ir reprezentacinio potencialo (36m. biologė). Kiti miesto veidą žalojantys architektūros kūriniai – tai neužbaigti pastatai „vaiduokliai“. Jiems galima priskirti šalia prekybos centro „Akropolio“ stovintį neužbaigtą statyti stadioną (38m. medicinos sesuo) ir Konstitucijos prospekte esantį dar sovietmečiu pradėtą ir nebaigtą statyti „Komjaunimo“ viešbutį (35m. prekių tiekėjas).

III grupė

Trečiąją grupę sudaro vilniečiai gimę jau po Jozefo Stalino mirties ir augę brandaus sovietmečio laikais - 1953 – 1970m. Nuo XXa. 6 deš. pr., kuomet Nikita Chruščiovas pasmerkė Stalino kultą, palaipsniui iš Sibiro grįžo tremtiniai, atsigavo lietuviška kultūra ir pramonė, vyko spartus Lietuvos urbanizacijos procesas. Šios grupės vilniečiai nūdienos Vilnių ar jo tapsmą į tokį koks jis yra dabar, vertina teigiamai, tačiau labiau koncentruojasi ne į dabarties, bet į jų vaikystės ar jaunystės miestą ir ypatingai į jo Centrą bei Senamiestį.

¹⁸ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-07-14-prokuraturos-pastatas-tarp-geriausiuju-1/47555/comments>

Senamiestis, čia užaugusių nuomone, buvo visiškai kitoks nei dabar. Ši vieta, 3 grupės vilniečių atsiminimuose, išskyla kaip vis dar pagrindinis miesto rajonas, kuriame net tik telkėsi, bet ir gyveno dauguma miestiečių, koncentravosi parduotuvės ir pramogos. Barokiškame, italų skulptorių (58m. buvęs skulptorius) kurtame Vilniaus senamiestyje seniau būta daug daugiau medinių namų, kuriuos pamažu ėmė keisti sovietinė architektūra. Buvo pastatyti Kongresų rūmai, pakeitę Tiltų gatvės vaizdą (46m. lituanistė – bibliotekininkė), o greta buvusio lūšnyno vietoje (51m. laboratorijos pagalbininkas) 1974m. užbaigtos Operos ir baleto teatro statybos. Kitoje Neries pusėje, labai lėtai statėsi „Lietuvos“ viešbutis. Pagal Algimanto ir Vytauto Nasvyčių projektą 1966m. pradėtas statyti viešbutis buvo užbaigtas tik 1983m. Anot 51m. inžinieriaus, statybos vyko lėtai, kadangi tuo metu naujo, aukščiausios klasės viešbučio projektas buvo daug modernesnis nei pačioje SSRS sostinėje, Maskvoje, esantys viešbučiai. Būtent todėl, Sąjungos periferijoje esančiam Vilniui neleista „žvaigždučių skaičiumi pralenkti Maskvos“.

Prospektas tiek dieną, tiek naktį buvo centrinė žmonių susitikimo, laisvalaikio leidimo vieta. 51m. inžinieriaus teigimu, į nuolat milicijos stebimą, saugomą ir apšviestą „Brodą“ buvo „mada važiuoti“: „moksleiviai suvažiuodavo iš visų miestų ir mokyklų pasivaikščioti po prospektą“. Senuose kaip Žvėrynas, Užupis ar naujuose rajonuose: Lazdynuose, Justiniškėse, Karoliniškėse nebuvo susiformavusio kavinių ir restoranų tinklo, būtent dėl to, kitų rajonų gyventojai po darbo traukdavo į Senamiestį: „žmonės eilėse stovėdavo prie restoranų, jie visada būdavo pilni“. Tai atspindi ir antrasis prospekto pavadinimas – „Brodas“, kuriame jungėsi angliška (angl. k. broadway – platus kelias) ir rusiška (rus.k бродится – valkiotis, klajoti) žodžio reikšmės. Anot 46m. lituanistės – bibliotekininkės, ne tik „standartiniu“ spėjus tapti sostinės prospektas, bet ir Pilies gatvė yra daug labiau ištuštėjusi. Centre įsikūrusius miestiečius, jų sovietmečiu susiformavusią „tradicinę“ gyvenamąją išstūmė turistinės grupės, nuolat kursuojančios po lankytinus objektus. Toks senamiesčio pokytis įvardijamas kaip „veido“, „ryšio“ praradimas, kuomet nuo seno buvusi pagrindinė gyvenamoji vieta, ima netekti savo svarbiausios pirminės funkcijos – tarnauti patiems miesto gyventojams.

Sovietmečiu Vilniaus centre egzistavo tam tikri „taškai“, kuriuose burdavosi žmonės, siekdami pabendrauti ir gerai praleisti laiką. Juos galima skirstyti į dvi grupes: oficialiuosius ir neoficialiuosius. Oficialiesiems priklausė kavinės ir barai, kuriuose rinkosi tam tikra publika. Garsiausia buvo „Svajonės“ kavinė prospekte, kurioje pardavinėdavo visiems gerai žinomus ir itin gerai vertinamus konditerijos gaminius (51m. inžinierius). Stiklių kavinėje, iki šių dienų esančioje Stiklių gatvėje, buvo einama gerti kavos, o į „Rotondos“ ledainę, seniau įsikūrusią Sereikiškių parke - paskanauti ledų. „Vaivos“ kavinė tuometinėje M. Gorkio, dabar Pilies gatvėje, laikyta „narkomanų kavine“, ten „padorūs“ žmonės neidavo (46m. manikiūrininkė). 46m. taksisto teigimu,

J. Garelio, dabar Dominikonų gatvėje, buvo „Bačkos“ vynuinė: „ten visi poetai ir rašytojai rinkdavosi“.

Neoficialioms susirikimo vietoms priklausė lauke esančios, ypač jaunų žmonių, pamėgtos vietos: parkai, skverai, kiemai, kuriose galėjai burtis draugėn ar būti mažiau pastebimas praeiviams. 46m. manikiūrininkė prisimena, jog jaunystėje susirinkimų vietomis buvo greta Katedros aikštėje esančios varpinės ir prospekte įsikūrusios Vilniaus konservatorijos (nuo 2004m. Lietuvos muzikos ir teatro akademijos¹⁹). 46m. lituanistė – bibliotekininkė teigia, jog pasisėdėti traukdavo ir į Dominikonų gatvėje esantį uždarą Šv. Dvasios bažnyčios Marijos kiemelį, kurio „viduryje stovėdavo kolona“. Pamėgtomis vietomis buvo taip pat prospekte esanti Lukiškių, tuometinė Lenino aikštė bei Žemaitės paminklas: „Žemaitės <..skveras> buvo pasisėdėjimų vieta, kurioje <...> kompanijos rinkdavosi“, ten retai būdavo laisvas suoliukas, jį pastebėjus: „būtinai reikėdavo atsisėsti“ (46m. manikiūrininkė). Dabar, anot 51m. inžinieriaus, tiek Žemaitės paminklas, tiek Lukiškių aikštė yra užleistos vietos.

Namų eksterjero išvaizda atspindėdavo ir tuometinę buitį. Spalvinė miesto šerdies gama buvo visiškai kitokia. Vyravo neryškios, drumzlinos spalvos: pilka, ruda, smėlinė. Pasak 46m. lituanistės – bibliotekininkės: „nebuvo mados dažyti fasadų kažkokiomis ryškiomis spalvomis, kadangi visas senamiestis buvo kūrenamas anglimis, tai jis būdavo su tam tikromis apnašomis“. Butai, kol nebuvo centrinio šildymo, kuris remiantis 51m. inžinieriaus teigimu atsirado apie 1967 – 1968m., buvo šildomi anglimis, o dujas pakeisdavo malkos: „kol dar nebuvo dujų, buvo tokia malkinė viryklė maistui gamintis“ (51m. laboratorijos pagalbininkas). Keliaaukščiuose senamiesčio namuose tarp butuose gyvenančių šeimų vykdavo nuolatinė komunikacija. Jai sąlygas suteikdavo ne tik nedidelis pastato aukštis, leidęs kaimynams dažnai matyti vienas kitą, bet ir paties būto išdėstymas vadinamas „komunalke“. Anot 51m. inžinieriaus, tokį butą sudarydavo daugiau nei keletas, o kartais ir aštuoni ar devyni kambariai, sujungti vienu ilgu koridoriumi ir turintys bendrą virtuvę. Kiekviename kambaryje besispraudžiant vienai šeimai, virtuvėje ir koridoriuje vyko pastovus judėjimas ir bendravimas, tad butų durų: „niekas nerakindavo“, tarp gyventojų vyko vidinė migracija, vaikai žaisdavo koridoriuje, tik saugumo dėlei buvo rakinamos paties namo durys.

Vaikystė ir jaunystė – tai žaidimų ir atradimų metas, kuomet jaunas žmogus tyrinėja ir susipažįsta su jį supančia aplinka. Būdami jauni, respondentai, turėjo galimybę Vilniaus senamiestį pažinti trimis erdvėje išsidėsčiusiais lygmenimis: per stogus ir palėpes, kiemus bei rūsius. XXa. Vilniaus politinė situacija buvo itin nestabili: iki 1915m. jis priklausė carinės Rusijos imperijai, 1915 – 1918m. Vilniuje šeiminkavo kaizerinės Vokietijos kareiviai, 1918 – 1920m. iki Lucjano

---

¹⁹ <http://lmta.lt/lt/lmta-istorija>

Želigovskio įsiveržimo, Vilnius priklausė Nepriklausomybę paskelbusiai Lietuvai, 1920 – 1939m. jis tapo Lenkijos provincijos miestu. Po trumpo, nei metų netrukusio Vilniaus prijungimo prie Lietuvos, jis 1940 – 1941m. priklausė Sovietų Sąjungai, 1941 – 1944m. nacistinei Vokietijai, o nuo 1945m. iš esmės, priklausė SSRS sudėtyje esančiai Lietuvai.²⁰ Nuolatinis chaosas miesto gyventojus vertė slėpti ir kaupti įvairius daiktus, jei netyčia jų prisireiktų atsiradus reikalui, tam labiausiai tiko palėpės, kuriose ilgą laiką buvo galima visko rasti, teigia 48m. dailės istorikas. Štai sovietmečiu dar būdamas vaikas, 51m. inžinierius, išvaikščiojęs: „visus Senamiesčio namus ir palėpės“, vienoje iš jų prisimena radęs 3 × 4 metrų Pirmojo pasaulinio karo vokišką žemėlapi. Vaikščiojimas stogais galėjo būti ekstremali pramoga. 48m. dalės istoriko teigimu, sovietmečiu, prospekte įėjus į stalinistinio laikotarpio pastatą, kuriame dabar yra įsikūręs centrinis knygynas, greta buvusios konditerijos parduotuvės ir kavinės „Svajonė“, buvo galima stogų keteromis nueiti iki dabartinės Vilniaus gatvėje įsikūrusios Sveikatos apsaugos ministerijos. Laipiojimas stogais taip pat galėjo padaryti įspūdį merginai. Dailės istorikas atsimena, jog net būta tokio išsireiškimo: „nusivesti ant „Svajonės“. Seniau atviri, laisvai įeinami senamiesčio pastatai, dabar užkalti ir neprieinami, laukia, kol bus „išlaisvinti“: lentas atplėš benamiai ar patys pastato šeimininkai (48. dailės istorikas). Senamiesčio kiemai, čia gyvenusiems, buvo pagrindinė žaidimų vieta. Vasarą buvo lakstoma per balkonus ir kolonas (46m. lituanistė – bibliotekininkė), žiemą važinėjama su rogėmis: „Anksčiau, kuomet nebuvo Operos ir baleto teatro, ten buvo kalnelis, kur mes rogėmis važinėdavomės ir ant užpakalio nuo kalno leisdavomės“ (51m. laboratorijos pagalbinkas), kalniukų būta ir dabartinėse Stiklių bei Švarco gatvėse (46m. taksistas). Buvo galima vaikščioti ir po žeme: rūsiais ir lietuviškiems drenажiniams kanalizacijos kolektoriais (48m. dailės istorikas).

Nors su senamiesčiu informantus sieja daugybė atsiminimų ir nostalgijos jausmas, tačiau norinčių čia gyventi nėra daug. Per didelis šurmulys ir oro tarša (46m. manikiūrininkė), erdvės ir „tikrų vietų“ stoka (48m. dailės istorikas) įvardijami kaip esminiai senamiesčio kaip gyvenamojo rajono trūkumai. 46m. taksistas darbo metu, naktį pastebi gatvėse užiantį jaunimo ir turistų triukšmą. Dabartinis Senamiestis, seniesiems, garbaus amžiaus gyventojams, tampa svetimas ir priešiškas: „Man gaila senamiesčio bobučių, kai jos kviečia taksi ir važiuoja, pavyzdžiui, iš Pilies gatvės į „Maximą“ nusipirkti pavalgyti, nes Senamiesty nieko nebeliko. Verslas viską išstūmė“, teigia taksistas.

Vilnius, anot 48m. istoriko, yra „kaimavotas“ miestas. Iš kaimų į miestą atsikėlę žmonės, kūrė ir paties miesto veidą. Užupyje, iš esmės, priskiriamam Senamiesčiui ir dėl to įvardijamam kaip ne itin tinkamam gyvenimui rajone, tik: „prieš du metus paskutinę mylimą ožką

---

²⁰ Antanas Rimvydas Čaplinskas. Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė. Vilnius: Charibdė, 2010, p.455- 459

papjovė“. Žvėrynas, priešingai nei Užupis, 1953 – 1970m. gimusius vilniečius, vis dar traukia. Tačiau rajono auros naikinimas pamažu graso ir nuo šios vietos. Seniau čia buvo auginamos karvės, balkonuose buvo veisiami balandžiai (46m. dailės istorikas), dabar čia statomi „Žvėrynui nebūdingi namai“: prabangūs, modernūs ir dideli, į kurios atsikrausto „kitokio mentaliteto“ naujieji lietuviai (55m. psychologė).

Kaip geriausius gyventi šios grupės vilniečiai įvardija Antakalnį, Žirmūnus ir Lazdynus. 46m. istorikas atsimena, jog Žirmūnuose dar būdavo auginamos kiaulės. Šio rajono apačia, ties Žirmūnų tiltu, buvo vadinama Losiovka. Šis pavadinimas kilo nuo carinės Rusijos imperijos generolo, vadovavusio žandarams, A. Losevo pavardės. Jam 1869m. priklausė Tuskulėnų palivarkas.²¹ Tuo metu (sovietmečiu), dar nieks nežinojo, jog Tuskulėnuose yra pakasti KGB nužudyti su naciais kolaboravę ar prieš sovietinę sistemą XXa. vid. kovoję žmonės, teigia istorikas. Antakalnis kaip ir kitų grupių vilniečius traukia savo ramuma ir žaluma (50m. inžinierius). Anot dailės istoriko, iš Antakalnio, kur tarpukariu buvo įsikūręs viešnamis, į Žirmūnus kursuodavo keltas. Lazdynai, kuomet juos pastatė, galėjo pasirodyti šiurpiai: „Motina nuvažiavo į Lazdynus, sako, purvo iki kelių. Pagrindinis kelias yra padarytas, o iki namo – atviras gruntas, mokykla toli“ (51m. inžinierius), tačiau vėliau į rajoną buvo imama žvelgti kaip į „tvarkingą ir žalią“ (46m. taksistas).

Požiūris į pavojingiausius miesto rajonus nesikeičia. Naujamiestis ir Naujininkai, informantų nuomone, išlieka nesaugiausiomis vietomis gyventi (55m. psychologė). Sovietmečiu, vaikystę Naujamiestyje praleidusi 46m. manikiūrininkė prisimena, jog tuo metu, bendras rajono vaizdas buvo visiškai kitoks: „Prie namų būdavo žemomis tvorelėmis aptverti rūtų ir kitų gėlių darželiai. Saugu.“ Pastebima, jog po Naujininkų, didžiausia prekyba narkotikais vyksta iš pažiūros „normaliame ir saugiame“ Pašilaičių rajone. Apie prie mokyklų esančius narkotikų pardavinėjimų „taškus“ žino tiek mokytojai, tiek direktoriai, tačiau: „niekas nieko padaryti negali“ (46m. manikiūrininkė).

1953 – 1970m. gimę vilniečiai atkreipia dėmesį į infrastruktūros pasikeitimus. Senamiestyje, Tiltų gatvėje užaugusi 46m. lituanistė – bibliotekininkė prisimena, jog čia buvo daug intensyvesnis eismas, kėlęs ir didesnę triukšmą, gatvėmis važiuodavo „senoviniai autobusai“, Dabar, po senamiestį riedant tik lengviesiems automobiliams, miesto centras yra ramesnis. Informantų atmintyje išlikęs ne tik senamiesčio gausmas, bet ir grįstų gatvių vaizdas. Anot 46m. manikiūrininkės, Naujamiestyje tokia buvo Algirdo gatvė. Šnipiškėse gyvenanti 50m. siuvėja teigia,

---

²¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/%C5%BDirm%C5%ABnai>

jog asfaltu, Giedraičių, seniau purvina ir šaligatvių neturinti, gatvė pasidengė dar visai neseniai, apie 2003 metus.

Naujojo verslo centro formavimasis Šnipiškėse ir Konstitucijos prospekte vertinamas gana prieštarinčiai. Viena vertus, prasidėjusi dangoraižių statyba į teigiamą pusę vizualiai pakeitė paties rajono veidą, 50m. dantistė teigia, jog sovietmečiu tai buvo „klaikus rajonas su lūšnynais“. Tačiau kita vertus, naujieji stikliniai daugiaaukščiai užgožia „senąją Vilniaus architektūrą“ (55m. dantistė) ir darko miesto panoramą. Pasak 58m. skulptoriaus, žvelgiant nuo ant kalno esančios Subačiaus gatvės, veriasi „į dangų išpiešiančių bažnyčių bokštų vaizdas“, kurį bjaurėja stikliniai svetimkūniai, esantys kitame Neries krante. Štai Vingio verslo centras esantis Savanorių prospekte, Neries paupyje yra „pasislėpęs ir kompaktiškas, derantis su aplinka“ (58m. skulptorius), o „svetimkūnius“ ne vienas respondentas siūlo perkelti toliau, į kitus rajonus ar visai į miesto pakraštį (51m. laboratorijos pagalbinkas). Anot 46m. taksisto, tai galėtų išspręsti ir Vilniaus prastos infrastruktūros problemas: „tegul visi proporcingai spinduliukais išsivažinėja į darbą ir lygiai taip pat grįžta“. Vilniaus infrastruktūra nesukurta priimti tokios didelės koncentracijos žmonių, kurie atvykdami ir išvykdami su automobiliais į centre esančius darbus kuria eismo kamščius. Nesvarbu kokio platumo būtų keliai, vis tiek ties žiedais Vilniuje susidaro kamščiai.

Tarp nūdienos statybos pastatų informantų nepasitenkinimo sulaukia ne vienas. 2003 metais Gedimino prospekte pastatytas viešbutis „Novotel“, kelia neigiamas reakcijas dėl per didelio pastato aukščio. Senamiesčio mastu devynių aukštų viešbutis atrodo tarsi iškrentantis iš bendro vaizdo (46m. lituanistė). Prekybos ir pramogų centras „Helios city“, esantis Savanorių prospekte – nenusisekusio infrastruktūrinio planavimo aplink pastatą pavyzdys (46m. taksistas). Gyvenamojo namo A. Juozapvičiaus gatvės pradžioje žalio stiklo eksterjeras, respondentų nuomone, nedera prie 19a. statytų neogotikinių Raduškevičiaus rūmų (51m. laboratorijos pagalbinkas).

IV grupė

Ketvirtajai grupei priklauso patys seniausi, 1919 – 1953m. gimę vilniečiai. Jų pasakojimai apie Vilnių daugiasluoksniai. Respondentų atmintyje mainosi tarpukario, ankstyvojo (pokario) ir brandaus sovietmečio, Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo laikai. Vilnius, kuris, iš esmės, yra tapatinamas su Senamiesčiu bei kitais, senaisiais rajonais, veriasi kaip radikaliai pasikeitęs miestas. Nors švaresnė, suremontuota, labiau reprezentacines funkcijas atliekanti miesto dalis atrodo pasikeitusi į teigiamą pusę, tačiau šios permainos vertinamos priešingai, kaip neatpažįstamai suniokojusios vaikystės ir jaunystės miestą, dabar jau dingusį Vilnių.

Anot informantų, senamiestis dabar sutvarkytas: nudažyti pastatų fasadai, juose įsikūrusios firminės parduotuvės, pagrindinėse gatvėse beveik nėra šiukšlių. Visgi seniau erdvesnis ir žalesnis senamiestis, šiais laikais yra daug tankiau ir ne visada skoningai ar apdairiai apstatytas, dažniausiai kaip tik gadinant susiformavusias architektūrinės ar gamtinės struktūras. Pasak 70m. muzikologės, dabar senamiestyje, statant naujus namus, yra neatsižvelgiama į gatvėms būdingą lenktumą, skirtą mažinti skersvėjus, taip pamažu iškreipiant per šimtmečius susiformavusią aplinką. Be to, kiek paėjus į šoną dingsta viešumai sukurta puošnioji gatvių išvaizda. Šalutinės gatvės, skersgatviai ir laiptinės – tai susvetimėjusios rajono erdvės, parodančios tikrąjį Senamiesčio apleistumą. Tamsiuose, šiukšlinuose, griūnančiuose vidiniuose kiemuose, pasitaiko sėdinčių „aborigenų“, valkatų ar pokariu į senamiestį sovietinės valdžios „už ačiū“ atkeltų gyventojų, kurie sovietmečiu niokojo avarinės būklės namus, taip tikėdamiesi gauti naujus, o Nepriklausomybės laikais, toliau prisidėjo prie ir taip griūnančio senamiesčio naikinimo (65m. inžinierė).

Pasibaigus Antrajam pasauliniui karui, gyvenamieji namai Vilniuj buvo apleisti ir apgriauti. Remiantis informantų pasakojimais, labiausiai nukentėjo tuometinio Vilniaus šerdies, Senamiesčio, pagrindinės gatvės: Didžioji, Vokiečių ir Dominikonų (78m. žurnalistas). Tarpukariu tarp šių gatvių buvo susiformavęs žydų rajonas. Prieš karą, Vokiečių gatve buvo vadinama siaura gatvelė, žvelgiant iš Vilniaus gatvės, esanti po dešine puse. Greta gatvelės stovėjo žydų krautuvėlės, o jose žydai pardavinėdavo viską: „nuo adatos, iki mašinos ar silkių“, jei ko neturėdavo, nusiųsdavo kitą pasiuntinį į parduotuvę, kad nupirktų trūkstantį daiktą krautuvės pirkėjui, tam, kad šis kitą sykį vėl grįžtu ten pat apsipirkti. (72m. restauratorė). Per karą, vokiečiams okupavus Vilnių, 1941m. buvo suformuotas žydų getas, susidaręs iš Didžiojo ir Mažojo getų. 1943 metais getai buvo likviduoti, sugriauti greta tuometinės Vokiečių gatvelės stovėję namai. Pokariu sovietiniai architektai nusprendė nugriauti nevertingus, per tankiai pastatytus pastatus, o jų vietoje nutiesti bulvarą per Vokiečių, Vilniaus ir Pylimo gatves. Nors sumanymas buvo įgyvendintas tik iš dalies, tačiau greta tuometinės Vokiečių gatvės pastatai buvo iki galo sugriauti, o jų vietoje suformuota alėja.²² Greta jos atsirado stalinistinio tipo pastatų (72m. restauratorė).

Po nacių vykdyto Holokausto, sistemingo, masinio žydų naikinimo, iš 65 tūkstančių tarpukariu Vilniuje gyvenusių žydų, gyvi liko tik du tūkstančiai. Tarpukariu didžiąją miestiečių daugumą sudarę lenkai, dar karui nepasibaigus, įvykus susitarimui tarp Lietuvos, Ukrainos ir Baltarusijos SSR vadovų su Lenkijos vadovybe, 1944 – 1946m. pasinaudojo proga išvykti iš Vilniaus.²³ Tą atsimenanti 65m. inžinierė teigia, jog po karo tuščius lenkų ir žydų paliktus butus pamažu užėmė priverstinai čia atkeldinti ar po karo pasilikę slavai: rusai, baltarusiai, ukrainiečiai.

²² Antanas Rimvydas Čaplinskas. Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė. Vilnius: Charibdė, 2010, p. 505 - 506

²³Ten pat, p. 502 - 504

Toki gausėjimą greičiausiai lėmė sovietų industrializacijos ir internacionalizacijos politika: miestuose statant ir eksploatuojant stambias įmones buvo skatinama migracija.²⁴ Naujieji gyventojai nepatenkinti savo padėtimi, kuomet keturių kambarių bute šeimai tekdavo vienas kambarys, naikindavo savo būstus, kaip jau minėta, tikėdamiesi gauti naujus (64m. restauratorė). Kita grupė žmonių pokariu lėtai gaususių naujųjų vilniečių gretas – tai atvykėliai iš kaimo. Anot 63m. matematiko, vykstant partizaniniui judėjimui, kaime gyvenę žmonės jautėsi itin nesaugiai, dieną reikėdavo atsiskaityti stribams, o naktį – partizanams. Nestabilumo ir baimės jausmas vertė kaimiečius ieškoti geresnio gyvenimo mieste. Visgi mieste trūko maisto, jį su kortelėmis dalindavo gastronomuose. 65m. inžinierė teigia, jog vaikystėje prie jų būdavo nuolatinės eilės. Žmonės laukdavo, jog galėtų gauti duonos, cukraus, kruopų ar miltų.

Sovietmečiu Vilnius ima urbanizuotis. Į miestą plūdo vis daugiau žmonių, gerėjant gyvenimo sąlygoms gausėjo ir jau mieste gimusiųjų skaičius. Nyko kaimiško gyvenimo bruožų turinti vilniečių gyvensena. 65m. inžinierės teigimu, pokariu dar nebūta jokių patogumų, tualetas būdavo lauke, namie jį atstodavo kibiras, kuriuo pasinaudojus, jo turinį išpildavo į gatvę, į miesto kanalizaciją. 70m. muzikologė atsimena, jog skalbinius eidavo skalauti į dar švariu vandeniu pasižyminčią Nerį. Čia ji regėdavo praplaukiančius sielininkus, kurie vasarą plukdydavo eilėmis surištus, žiemą nukirstus rąstus. „Sodus, daržus, kalniukus“ (70m. muzikologė) pamažu keitė nauji pastatai, šalia akmenimis grįstų gatvelių (72m. restauratorė) kūrėsi naujos gatvės ir tiltai. 62m. inžinierius atmintyje išliko pirmųjų troleibuso linijų Vilniuje atidarymas. 1956m. rudenį atidaryta pirmoji 7,7km ilgio troleibusų linija: geležinkelio stotis – centras – Antakalnis. Lygiai po metų – antroji: geležinkelio stotis – Žvėrynas.²⁵ „Atsimenu troleibusų liniją pirmąją tiesė. Darbininkai iš naujo grindė akmenimis Kęstučio gatvę, ir tą troleibusą paleido“.

Kaip centrinę laisvalaikio praleidimo ir pramogų vietą sovietmečiu, seniausieji vilniečiai taip pat įvardiją prospektą arba kitaip „Brodą“ ir greta jo esančias kavines bei barus. Nedideliame, tuo metu tik besiplečiančiame mieste, prospektas buvo pagrindinis traukos centras. Čia vakare buvo galima susitikti pažįstamus (70m. muzikologė) ar nuėjus į kavinę išgerti kavos (62m. inžinierius). Pačia žymiausia susirinkimų vieta, anot respondentų, laikytas iki šiol tebeveikiantis „Neringos“ restoranas. 1959m. atidarytas, architektų brolių Algimanto ir Vytauto Nasvyčių suprojektuotas restoranas²⁶ traukė tiek bohemos, tiek inteligentijos atstovus. 72m. restauratorė teigia, jog : „ateidavo gvardija dailininkų, jie čia sėdėdavo, šnekėdavo, rūkydavo gerdavo. [Kompozitorius Benjaminas] Gorbulskis šlitinėdavo iš kampo į kampą visas panas

²⁴Antanas Rimvydas Čaplinskas. Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė. Vilnius: Charibdė, 2010, p. 505

²⁵Ten pat, p. 519

²⁶http://www.restoranasneringa.lt/lt/apie_ir_istorija/

kabindamas“. Kitas populiarus restoranas buvo prie stoties įsikūręs „Gintaras“ (62m. elektronikas). Atsimenama ir Gedimino Valiuškio suprojektuota 1954 – 1956m.²⁷ pastatyta „Rotondos“ vasaros kavinė. Pasak 62m. elektroniko, seniau netoli jos stovėjo šokių paviljonas. Dabar iš ledainės: „tik griaučiai beliko“. Algimanto Mačiulio suprojektuotas ir 1974m. duris atvėręs „Tauro ragas“²⁸ buvo garsiausias Vilniaus baras, kur: „per du aukštus iš karto galėjo tilpti keli šimtai žmonių“ (62m. elektronikas). Lankytojus traukė ir šalia „Dainavos“ restorano buvęs naktinis baras. Visi staliukai būdavo užsakyti arba prie jų nusidriekdavo eilės, tad „reikėdavo ieškoti pažįstamų“. Užsukusius vilniečius linksmindavo pramoginis teatras ir estrados dainininkai. Tuometiniame Vilniuje būta ir kitų pramogų. Dabartinėje A.Vienuolio gatvėje stovėjo medinis „Helios“ kino teatras (tai liudija ir Čaplinskas²⁹), o vietoj 1960m. pastatyto Operos ir baletų teatro, savo nuolatinę vietą vasarai turėjo cirkas (70m. muzikologė). Žiemomis vilniečiai džiaugdavosi čiuożyklomis. Anot 62m. inžinieriaus, dabartinio Seimo vietoje nuo rudens iki pavasario būdavo čiuożykla, kurioje čiuożynėjimas kainavo palyginti nedaug - 15 kapeikų. Čiuożyklą padarydavo ir Rotušės aikštėje, o nemokamai papramogauti ant ledo buvo galima Vingio parko čiuożykloje.

Įdomu tai, jog 4 grupei, priešingai nei 3 grupei nebūdingas laipiojimas ant Vilniaus stogų ar lindimas į rūsius. Žaidimai atvirose erdvėse: maudynės upėje vasarą ar leidimasis nuo kalniuko su rogutėmis žiemą (62m. inžinierius), tuo metu daug labiau kalvotame Vilniaus Senamiestyje, buvo pagrindinės vaikų pramogos. Po karo apgriauto Vilniaus pastatai, kuriuose dar buvo užsilikę įvairių sprogmenų, buvo nesaugūs žaidimams, tad retas kuris lįsdavo į uždraustas vietas. Anot, 65m. inžinierės, mama griežtai drausdavo eiti žaisti į griuvėsius, tačiau vis tiek jie labai traukdavo. 1944m. prasidėjus antrajai sovietiniam okupacijai, nauja ateistinė valdžia priešiška nusistačiusi Bažnyčios atžvilgiu, ėmė naikinti vienuolynus ir bažnyčias, o likusias pavertė kitos, dažnai ūkinės, paskirties objektais. Šv. Kotrynos bažnyčia buvo paversta grūdų sandėliu, kuriame, dar būnant vaiku, teko pasiautėti 72m. restauratorei: „Kotrynos bažnyčioje stovėjo grūdų pripiltos krūvos. Užlipdavome kopėčiomis į tas palėpes ir nuo vargonų šokdavome į tuos grūdus“.

Senieji Vilniaus rajonai – Žvėrynas ir Užupis įvardijami kaip pasikeitę. Užupis, atrodo pagražėjęs, susitvarkęs ir atrestauruotas (72m. restauratorė). Žvėryno kaitą informantai vertina neigiamai. 70m. muzikologės teigimu naujos statybos privačių gyvenamieji namų ir „lūšnų“ kontrastas kuria eklektišką Žvėryno vaizdą: „Žvėryną reikėjo išsaugoti kaip architektūrinį paveldą. Dabar baisu žiūrėti“. Dvi iš dešimties šiai grupei priklausančių vilniečių, gyvenančios XIX – XXa. sandūroje pastatytoje Rusų kolonijoje, apie šį nedidelį rajoną atsiliepia itin palankiai. Penkios 1896

²⁷ <http://www.vilniauspilys.lt/kavine11>

²⁸ <http://www.diena.lt/dienrastis/miestas/pozemini-laisves-laivas-113775#axzz1vEcX7B7K>

²⁹ Antanas Rimvydas Čaplinskas. Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė. Vilnius: Charibdė, 2010, p.540

– 1913 metais Juozapo Montvilos iniciatyva statytos ir architektų Vladislavo Stipulkovskio bei Augusto Kleino projektuotos kolonijos buvo skirtos tiek plotu, tiek gyventojų skaičiumi augančio, kapitalistinio miesto bruožų įgaunančio Vilniaus viduriniojo sluoksniu gyventojams: valstybės tarnautojams ir inteligentams.³⁰ Istorizmo stiliuje statyti kotedžai Montvilos laikais buvo skirti kelių ar net vienos šeimos gyvenimui, tačiau sovietmečiu, anot 64m. restauratorės, kuomet ji pirko butą, Rasų kolonijoje pagrinde gyveno: „vargani, sugrūsti darbininkai“. Jos pirktame 3 kambarių buvo įsikūrę trys darbininkų šeimos, kurioms teko dalintis viena maža virtuvėle. Dabar, 70m. muzikologės teigimu, Rasų kolonija yra puikioje vietoje. Greta muzikologės įvardyto patogaus susisiekimo su miestu, galima pridėti 64m. restauratorės žodžius: „čia atsikėlė inteligentai. Nėra namo, kur negyventų dizaineris. <...> Mūsų labai geras rajonas. Mes gyvenam tarp kalėjimo ir kapinių. Čia labai geri kaimynai, labai ramūs - vieni sėdi, kiti guli“.

Sovietiniu laikotarpiu apstatytus rajonus informantai atsimena iki jų kardinalaus pasikeitimo. Antakalnis, respondentų teigimu prieš pastatant sovietinius daugiabučius, buvo medinių namų rajonas. Čia pagrinde gyveno lenkai (72m. restauratorė). XXa. plečiantis miestui, buvo itin patogu nugriauti senas medines trobas, o jų vietoje pastatyti naujus, sovietinę ideologiją atitinkančius namus. Pakraštyje buvęs Antakalnis tarsi žymėjo miesto ribą: „iki čia atvažiuodavo autobusas“ (72m. restauratorė). Šis rajonas, kaip ir pripažinimo sulaukę Lazdynai įvardijami kaip vieni iš tinkamiausių gyvenimui. Ankstesniuose skyriuose kitų grupių vilniečių įvardyti kaip jokio veido ar istorijos neturintys rajonai: Karoliniškės, Justiniškės, Fabijoniškės ir kiti, beveik nesulaukia senųjų vilniečių dėmesio, tik iš vieno pasisakymo galima spręsti, jog ir jų nuomonę apie šiuos sovietinius rajonus yra panaši: „Karoliniškės – tai, iš viso, kažkokia baidyklė“ (72m. restauratorė). Naujininkai ar Naujamiestis, kitų grupių akyse esantys vieni iš baisiausių ir nesaugiausių Vilniaus miesto dalių, iš šios grupės atsiminimų veriasi visai kitu kampu. Naujamiestyje ilgą laiką po karo dar būta gana daug medinių namų: „Savanorių prospekte stovėjo tokie mediniai nameliai, aš juos labai gerai atsimenu“ (72m. restauratorė). 65m. inžinierė teigia, jog Algirdo gatvėje buvo pilna griuvėsių. Žmonės tuo metu versdavosi sunkiai, tad kiemo lysvėse buvo auginamos bulvės, pomidorai, krapai, agurkai, salotus, augo agrastų krūmų ir obelys. Derliaus perteklius buvo parduodamas. Šalia namų esančiuose sandėliukuose: „kai kas net kiaules augindavo“, o paskerdę iš jų dešras darydavo, kurias vietoje ir rūkydavo. Naujininkuose iki šiol išlikę kaimietiškos gyvenamosios atributų: seni mediniai namai, smėlėtos gatvės ar vandens kolonėlės.

---

³⁰ Eglė Kiškienė. Vilniaus namų kolonijos XX amžiaus pradžioje. Architektūrinių – urbanistinių ir socialinių utopijų atspindžiai. Naujasis Židinys – Aidai: 2001, nr 1, p. 30 - 32

Šiaurės miestelyje augusiam 62m. elektronikui, rajonas atrodo pasikeitęs. Seniau šalia kareivinių būta nedidelių medinių nuosavų namų. Viduje buvo kūrenami pečiai, tualetas stovėjo lauke, o aplinkui ganėsi naminiai gyvuliai: „kaip kaime, tik autobusas kartais važiuodavo“. Šnipiškėse, Konstitucijos prospekte suformuotas dangoraižių centras nepiktina informantų. Rodos, jų atmintyje likęs „baisių medinių namų“ (72m. restauratorė) vaizdas, stovėjusių „Šanchajuje“ ir iki šių dienų tebestovinčių greta Kalvarijų gatvės gąsdina labiau. „Paminklosaugininkai nori jį išsaugoti, bet kokie ten paminklai, aš niekaip nesuprantu. Tą rajoną reiktų nugriauti“, teigia 72m. restauratorė. Anot 65m. inžinierės, „baisiosiose Šnipiškėse“ vis dar galima atrasti kaimietiškos gyvenamosios pavyzdžių.

Išvados

- Vilniaus miesto įvaizdis socialinėje vilniečių atmintyje nuo XXa. pr, kuomet gimė seniausi projekto „Kalba Vilnius: Vilniaus kalbos vaidmuo šiuolaikinėje Lietuvoje“ dalyviai, o turėjo miestas turėjo daug kaimui būdingų bruožų, yra smarkiai pakitęs.
- Senamiestį I grupė idealizuoja kaip menininkų susibūrimo ir geriausiai gyvenimui tinkančią vietą. II grupė apie senamiestį taip pat atsiliepia palankiai. Nors sovietmečiu čia stovėjo daug medinių namų, jis buvo purvinas ir netvarkomas, dabar rajonas labiau atlieka reprezentacinę funkciją, yra švarus ir sutvarkytas. III grupei priklausantys informantai formuoja XXa. 7 - 8 deš. Senamiesčio kaip vis dar centrinės, miestiečių daugiausiai apgyvendintos ir pramogų koncentracija pasižyminčios vietos įvaizdį. Tankiai apgyvendintame, nuo kūrenimo anglimis apsiblaususiame Senamiestyje pamažu greta senosios medinės ir mūrinės architektūros buvo statoma sovietinė architektūra. Žmonės išeidavo pasivaikščioti po „Brodą“, o jaunuoliai rinkdavosi parkuose ar skveruose, Senamiesčio erdvę tirdavo per stogus, palėpes, kiemus ir rūsius. Tačiau dabar norinčių gyventi seniausioje miesto dalyje nėra daug. IV grupei Vilniaus senamiestis kardinaliai pasikeitęs. Pokariu jis, iš esmės dar buvo tapatinamas su pačiu Vilniumi. Sugriautas ir tuščias rajonas pamažu buvo iš naujo apgyvendintas atvykėlių iš kaimo, sovietų karių ir imigrantų iš likusios Sovietų Sąjungos. „Brodas“ ir kavinės, barai buvo centrinės laisvalaikio praleidimo vietos, kai tuo tarpu vaikai buvo linkę žaisti lauke ar pasmalsauti griuvėsiuose, bet priešingai nei III grupės informantai, po namų erdves nelandžiodavo dėl pokarinės nestabilios pastatų būklės.
- Visų keturių grupių nuomonės apie Užupį ir Žvėryną, iš esmės, yra panašios. I ir II grupės Užupį įvardija kaip bohemišką Vilniaus rajoną, primenantį „miestą mieste“. Tiek I grupei, tiek ir paskutiniai jis atrodo pagražėjęs ir susitvarkęs. III grupės respondentai teigia, jog Užupis dar visai neseniai neteko paskutinių kaimiškų bruožų. Nors Užupį kaip tinkamą gyvenimui įvardija tik I ir II grupės, tačiau Žvėrynas traukia visas grupes. II, III, IV grupių atmintyje likęs rajono kaimiškasis vaizdas, tik I grupės informantai to nemini. Naujų prabangių namų statyba gretą senųjų medinių, anot visų grupių darto Žvėryno vaizdą.
- Respondentų nuomonę apie sovietmečiu urbanizuotus miesto rajonus, galima skirstyti į tris grupes. Jaukiausi, tinkantys gyventi dėl patogios infrastruktūros, saugumo jausmo, žaliųjų plotų gausos įvardijami Antakalnis, Žirmūnai ir Lazdynai. I ir II grupė Karoliniškes,

Fabijoniškes, Šeškinę bei kitus XXa. 7 – 8 deš. statytus rajonus, esančius toliau nuo centro ir neturinčio sąlyčio su miesto kultūra, įvardija kaip nykius, monotoniškus ir gal būt labiausiai įkūnijančius sovietinę ideologiją. III ir IV grupė jiems neskiria jokio dėmesio. Naujininkai, Naujoji Vilnia ir Naujamiestis – tai pavojingiausi rajonai. Tokios nuomonės laikosi I, II, III grupės. Tačiau jau ir tarp III grupės respondentų atsiranda teigiančiu, jog seniau gyvenimas šiuose rajonuose buvo daug saugesnis ir labiau primenantis kaimietišką gyvenimo būdą. IV grupei tik taip ir atsimena Naujamiestį ir Naujininkus.

- Labiausiai pasikeitusiu rajonu I grupė įvardija Šnipiškės. Senų medinių namų vietoje („Šanchajuje“) pastatytas Konstitucijos prospektas ir jame esantis verslo centras vertinami teigiamai. II grupė prie Šnipiškių prideda Šiaurės miestelį, iš kareivinių virtusių patraukliu moderniu „miegamuoju rajonu“. III grupė Konstitucijos prospektą vertina prieštaringai, viena vertus nauja architektūra niekam netrukdo, kita vertus, norima, jog verslo centrai formuotųsi miesto pakraščiuose. IV grupei abu rajonai atrodo pasikeitę, iš kaimietiškų vietų, pavirtę tikrais miestietiškais rajonais.
- II, III ir IV grupės regi infrastruktūros kaitą Vilniaus mieste. Pastebimas naujų tiltų atsiradimas, mažų, vietinių išmindžiotų gatvių naikinimas, grįstų akmenimis gatvių pakeitimas asfaltinėmis.
- Daug neigiamų reakcijų II ir III grupės respondentams sukelia tam tikri naujos statybos pastatai: „Helios city“ prekybos ir pramogų centras Savanorių prospekte, generalinės prokuratūros pastas Šnipiškėse, Gedimino prospekte esantis „Novotel“ viešbutis ir kiti.

Šaltinių ir literatūros sąrašas

Šaltinių sąrašas:

1. Projekto „Kalba Vilnius: Vilniaus kalbos vaidmuo šiuolaikinėje Lietuvoje“, 2010, interviu medžiaga

Literatūros sąrašas:

1. Antanas Rimvydas Čaplinskas. Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė. Vilnius: Charibdė, 2010, p. 563
2. Tomas S. Butkus. Miestas kaip įvykis: urbanistinė kultūrinių funkcijų studija. Kaunas: Kitos knygos, 2011, p.285
3. Henri Lefebvre. The production of space. Cambridge, MA: Blackwell, 1991m., p.454
4. Mantas Adomėnas. Sovietinė architektūra kaip visuomeninio gyvenimo forma. Naujasis Židinys – Aidai: 2010, nr 7-8, p. 249 – 251
5. Eglė Kiškienė. Vilniaus namų kolonijos XX amžiaus pradžioje. Architektūrinių – urbanistinių ir socialinių utopijų atspindžiai. Naujasis Židinys – Aidai: 2001, nr 1, p. 29 - 36

Internetinių nuorodų sąrašas:

1. <http://naujojivilnia.blogas.lt/naujosios-vilnios-tautine-sudetis-194.html>
2. <http://www.vilnijosvartai.lt/locations/listing/?id=38>
3. <http://www.umi.lt/u-upio-respublika/>
4. <http://vilnius21.lt/laisves-g1714696.html>
5. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-07-14-prokuraturos-pastatas-tarp-geriausiuju-1/47555/comments>
6. <http://lmta.lt/lt/lmta-istorija>
7. <http://en.wikipedia.org/wiki/%C5%BDirm%C5%ABnai>
8. http://www.restoranasneringa.lt/lt/apie_ir_istorija/
9. <http://www.diena.lt/dienrastis/miestas/pozeminis-laisves-laivas-113775#axzz1vEcX7B7K>
10. <http://www.vilniauspilys.lt/kavine11>

